

*Pedro Santarena — TRACTATUS DE ASSECURATIONIBUS
ET SPONSIONIBUS, Lisabon, 1961., 517 pp.*

Поводом одржавања годишње конференције Међународне уније поморских осигурача у Лисабону једно је португалско осигуравајуће друштво поново објавило, после више од 400 година од првог издања, прво теоријско дело из области осигурања које је икада објављено — дело Педра Сантарене *Tractatus de Assecurationibus et sponsionibus*. Повољним објављивањем овог дела пружена је опромна помоћ свима онима које интересује историја осигурања, а због сличности неких питања која су у време кад је дело стварано била актуелна са неким данашњим проблемима и за многе друге правнике би поједина разматрања аутора могла бити значајна.

Португалски правник Педро Сантарена, који се у неким изворима наводи и као Pedro de Santarem, према месту Сантарем у којем је рођен, живео је у XVI веку. Тачан датум, па чак ни година, његовог рођења и његове смрти нису познати. Написао је неколико дела из области права али је до данас остало сачувано једино дело *Tractatus de Assecurationibus*, први пут објављено 1552. године.

У делу је првенствено обрађено поморско осигурање, што је и разумљиво ако се има у виду да је поморско осигурање најстарија грана осигурања. У време кад је дело стварано остале гране осигурања биле су тек у зачетку или уопште нису постојале. Ипак, на низу места је очигледно да аутор третира осигурање у целини, а не само поморско осигурање.

Од ставова аутора који могу да буду од значаја за све гране осигурања на првом месту треба подвући његово схватање правне природе уговора о осигурању. Сантарена схвата уговор о осигурању као уговор којим једно лице, пошто је постигнута сагласност о цени, преузима ризик којем је изложено друго лице. То је, према његовом мишљењу, именовани уговор који има сличности са уговором о купопродаји: лице које закључује уговор о осигурању плаћајући премију купује сигурност. Сврха осигурања је преузимање ризика а не позајмљивање, па се зато оно не може сматрати зајмом уз услов. Поред несумњивог значаја за теорију осигурања, овакво схватање је морало бити од огромног значаја и за праксу оног времена у којем је дело настало. Тиме се, наиме, избегава могућност да се на осигурање протегне ништавост коју је канонско право, владајуће право оног времена у западној Европи, предвиђало за зајам са претераним интересом, па према томе и за осигурање уколико се схвати као поморски зајам (*foenus nauticum*).

Разумљиво је да схватања о осигурању као купопродаји или зајму имају данас само историјски значај, пошто не воде рачуна о низу специфичности осигурања.

У делу су обрађене, и то са доста прецизности, неке од основних особина уговора о осигурању, на првом месту савесност страна уговорница и забрана да осигурање служи као извор богаћења. Постављени су и принципи у погледу тумачења овог уговора: чак и кад је осигурање закључено између трговаца, суптилни правни моменти не треба да буду узети у обзир у оној мери као правичност, затим уговор се мора тумачити на штету оне стране која је била у бољем положају да његове услове учини јаснијим итд. Неки од ових принципа примењују се и данас.

Детаљно је обрађено и питање периода осигурања. Осигурач није обавезан да осигуранику накнади штету ако осигурани брод не крене на пут у предвиђено време, него касније кад је путовање опасније. У погледу престанка осигурања прави се разлика између случајева кад је осигурање закључено са трајањем до стицања брода у луку или до истоваара. Размотрено је и питање промене брода као места ризика код осигурања робе.

У погледу ризика обухваћених осигурањем, из дела се може закључити да је још у време кад је оно стварано било познато осигурање ратних ризика, баратерије и низа других поморских ризика. Интересантно је при-

метити да је према мишљењу Сантарене ризик баратерије обухваћен осигурањем од случајних догађаја чак и кад није изричито наведен у полиси, под условом да је капетан особа поверења. Данас је овај ризик обухваћен осигурањем само ако је то изричито уговорено. Непажња осигураника представљала је ризик који је био искључен из осигурања. Од ризика који се појављују у другим гранама осигурања, осим поморског, аутор спомиње чак и осигурање ризика инсолвентности, мада се кредитно осигурање обично сматра једном од најмлађих грана осигурања.

Неки ставови из дела Сантарене наводе нас на закључак да су таксиране полисе (осигурање на уговорену вредност) биле познате још пре 400 година. Исто је тако био познат и напуштај: роба се могла препустити осигурачу ако је била скоро потпуно уништена, ако је брод постао неспособан за пловидбу или ако је штета износила више од половине вредности брода.

Премије су се у то време, како нас обавештава аутор, у поморском осигурању кретале од 8—20%, и то за једно путовање, док су у копненом транспорту биле за 50% ниже. Упоређења ради износимо да се данас код нас премије за прекооцеанску пловидбу крећу од 0,7—6% од осигуране вредности брода, и то за годину дана. Очигледно је да су елементи од којих зависи висина премије били у време кад је дело стварано много лошији, посматрано са становишта осигурача, него данас.

Према мишљењу аутора уговор уз услов „ако се један од нас не опорави од неке болести“ је пуноважан. Исто је тако пуноважан и уговор који има за услов неки други неизвештан догађај, на пример „ако ти се роди дечак ти ћеш мени платити десет новчића, а ако се роди девојчица ја ћу теби дати десет“, јер сваки неизвештан догађај који нема елементе злонамерности, чак и кад је необичан, може бити повод за закључење уговора о осигурању. Мада неки од ових случајева представљају у ствари уговор о опклади, овај став нам показује да аутору нису биле непознате ни поједине врсте осигурања лица.

Интересантно је да се у делу ни на једном месту не спомиње реосигурање, мада нас збирка „Guidon de la mer“ обавештава да је оно било познато још 1370. године. Једино је на једном месту изнето да власник робе који је закључио осигурање може осигурати то осигурање код другог осигурача, ако се боји да први осигурач неће бити у стању да му накнади вредност осигуране робе. Овакви споразуми, који су у време кад је дело писано били доста чести, посматрано са становишта осигураника у основи играју исту улогу као и реосигурање, али ипак нису реосигурање у правом смислу речи, онако како се реосигурање данас схвата, јер нису однос реосигурача и осигурача него осигурача и осигураника. То су у ствари односи директног осигурања а не реосигурања.

„Tractatus de Assesurationibus“ је подељен на пет делова, а сваки од њих на параграфе. Дело је писано у облику одговора на питања, и то тако да се испред сваког одељка налази резиме параграфа у којем се даје не само питање него и наговештај о закључцима. Стил је за данашња схватања доста тежак јер су излагања пуна дигресија. Тако је, на пример, на једном месту изнето, без нарочите повезаности са текстом, да човек треба да је милосрдан према затвореницима; ако неко пружи славном племићу доброг стања прилику да побегне из затвора, то се не би могло сматрати кажњивим делом. Међутим, овакве су дигресије биле уобичајене у време кад је дело стварано.

У издању о којем говори ова белешка, поред оригиналног текста, налазе се још енглески, француски и португалски превод, чиме је много учињено за лакше сазнавање дела. За жаљење је, међутим, што је тираж дела прилично мали и што ни један примерак није био пуштен у продају.

Др Ивица Јанковец